

Maa- ja metsätalousvaliokunta

MmV@eduskunta.fi

Saamelaiskäräjien lausunto Valtioneuvoston selonteosta Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035, VNS 4/2022 vp

Maa- ja metsätalousvaliokunnan pyyntö kirjallisen asiantuntijalausunnon toimittamiseksi 7.11.2022

Eduskunnan maa- ja metsätalousvaliokunta pyytää Saamelaiskäräjien kirjallista asiantuntijalausuntoa koskien valtioneuvoston selontekoa VNS 4/2022 vp Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelma - Kohti hiilineutraalia yhteiskuntaa 2035.

Saamelaiskäräjät kiittää lausuntopyynnöstä ja toteaa seuraavaa:

Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmaa valmistelun yhteydessä on 22.4.2021 järjestetty ympäristöministeriön ja Saamelaiskäräjien välinen saamelaiskäräjälain 9 §:n mukainen neuvottelu. Em. neuvottelun sisällön suppea referointi onkin keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelman laajin saamelaisia koskeva osuus. Muut saamelaiset erittelevät kohdat, joihin palataan alempana lausunnossa, sisältyvät yhdenvertaisuusvaikutusten arviointiin.

Suomi valtiona on sitoutunut saamelaisten oikeuksien turvaamiseen kansallisesti perustuslaissa ja muussa lainsäädännössä kuten myös kansainvälisten sopimusten kautta.

Saamelaiskäräjät ei yhdy ympäristöministeriön edellä mainitussa neuvottelussa esittämään käsitykseen, jonka mukaan saamelaiskysymys kuuluu alueelliseen tarkasteluun eli alue- ja kuntatason suunnitelmiin. Saamelaiskäräjät muistuttaa eduskunnan ympäristövaliokunnan mietinnössään YmVM 2/2022 vp – HE 27/2022 vp esittämästä huomiosta, jonka mukaan ilmastopolitiikan suunnitelmien ollessa valtakunnallisia suunnitelmia, voidaan nimenomaisesti katsoa, että niillä voi aina olla vaikutuksia saamelaisten kulttuuriin oikeuksiin. Saamelaiskäräjät yhtyy tähän käsitykseen, koska kansalliset toimet kohdistuvat koko Suomeen.

Keskipitkän aikavälin ilmastopolitiikan suunnitelmassa ei eritellä saamelaisten tilannetta eikä saamelaisten oikeuksia turvaaminen ilmene olevan osa suunnitelmaa. Vaikutusten arvioinnissa huomioidaan mahdollisina, erityisesti saamelaisiin kohdistuvina yhdenvertaisuusvaikutuksina auton käytön kallistuminen (haja-asutusalueella) ja fossiilivapaisiin työvälineisiin siirtymisen aiheuttamat lisäkustannukset. Olisi kuitenkin jo tullut huomioida jälkimmäisen osalta, että siirtyminen fossiilivapaisiin kulkuvälineisiin voi estyä saatavuusongelmien vuoksi. Arktiseen toimintaympäristöön maastokäyttöön soveltuvia työvälineitä, joiden toimintavarmuus olisi luotettava, ja jotka olisivat fossiilittomia, ei vielä ole näköpiirissä. Edellä mainittuja lukuun ottamatta suunnitelman vaikutuksia ei arvioida saamelaisten alkuperäiskansaoikeuksien, saamelaisten elinolojen eikä saamelaisten perinteisten elinkeinojen näkökulmasta.

Saamelaiskäräjät esittää ilmastolakia ja ilmastopolitiikan suunnittelujärjestelmää koskeviin lukuihin täydennyksiä siten, että todetaan ilmastolain (423/2022) voimaantulo 1. heinäkuuta 2022 alkaen ja että esitetään lain 23 §:n siirtymäsäännökset ja tulevat olennaisimmat muutokset myös saamelaisten osalta, mukaan lukien saamelainen ilmastoneuvosto ja sen suhde ilmastopoliittisiin suunnitelmiin. Saamelaisen ilmastoneuvoston tarkoituksena on, kuten edellä mainitussa ympäristövaliokunnan mietinnössä tiivistetään, tukea ilmastopoliittisten suunnitelmien valmistelua ja tuottaa tietopohjaa niin, että valmistelussa

tunnistettaisiin ja otettaisiin huomioon saamelaiskulttuurin edistämisen kannalta keskeiset seikat. Saamelaiskäräjät näkeekin päivitetyn lainsäädännön olennaiseksi edistysaskeleeksi, mutta ei silti katso asianmukaiseksi, että käsillä olevassa suunnitelmassa tunnistetaan näitä seikkoja kovin suppeasti. Myös käsillä olevaa ilmastopoliittista suunnitelmaa koskee sitoutuminen perustuslailla (17.3 §) saamelaisten oikeuksien turvaamiseen.

Saamelaiskäräjät näkee, että käsillä olevan valtioneuvoston selonteon perusteella ei voi varmistua, että keskipitkälle aikavälille esitetty ilmastotoimet eivät esimerkiksi yksinään tai kokonaisuutena heikennä saamelaisten perinteisten elinkeinojen harjoittamisedellytyksiä ja siten niiden kannattavuutta. Jos näin olisi, asia tulisi todeta suunnitelmassa ja esittää saamelaisten oikeutta ylläpitää ja kehittää kieltään ja kulttuuriaan edistäviä toimia, kuten saamelaisille räätälöityjä kompensaatioita, mikä tarkoittaisi vähemmistön positiivisen erityiskohtelun periaatteen mahdollistamien keinojen käyttämistä. YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 8/1976) edellyttää viranomaisilta aktiivisia toimia turvata ja edistää saamelaisten perinteisten elinkeinojen ylläpitämistä ja kehittämistä, niin että ne säilyvät elinvoimaisina nyt ja myös tulevaisuudessa.

Saamelaiskäräjät esittää, että suunnitelmaa täydennetään seuraavalla saamelaisten oikeuksien kannalta olennaisella nykytilakuvauksella:

Saamelainen poronhoito edellyttää porojen paimentamista, jotta porot saadaan oikeaan aikaan kulloisellekin vuodenajalle tarkoitetulle laidunalueelle. Paimentamista tarvitaan myös petojen aiheuttamien porokuolemien minimoimiseksi sekä siihen, että porot saadaan ohjattua ja kuljetettua teollisen maankäytön alueiden, kuten metsätalouskohteiden, kullanhuhdonta-alueiden tai matkailukeskittymien läpi. Myös ilmastomuutoksen aiheuttamat lieveilmiöt luonnossa ja säässä lisäävät paimentamisen tarvetta entisestään. Paimennus edellyttää poronhoidon työvälineiden, kuten moottorikelkkojen ja mönkijöiden käyttöä. Työvälineet ja niiden varaosien hinnat ovat nousseet tuntuvasti, mikä vaikuttaa poroelinkeinon kustannuksiin. Poronhoitajien polttoainelaskuun vaikuttaa muun muassa paimennuksen tarve, joka vaihtelee sen mukaan, missä paliskunnassa poronhoitaja on osakkaana. Lisäksi pitkät välimatkat saamelaisten kotiseutualueella ja jo pelkästään oman paliskunnan alueella vaikuttavat polttoaineen kulutukseen. Erityisesti erotuskaudella poroja joudutaan hakemaan usein myös naapuripaliskuntien erotuksista, mikä lisää merkittävästi autolla liikkumisen tarvetta.

Talvikuukausina sähkön kulutus kasvaa merkittävästi myös poroelinkeinossa. Yksittäisten poronhoitajien sähkönkulutukseen vaikuttavat muun muassa pakastimien, kylmäkonttien, teurastamoiden, leikkaamoiden, elintarvikehuoneistojen ja muiden toimitilojen, erotusaitojen sekä kämppien käyttäminen.

Tämän kaltaiset kuvaukset antavat hyvän pohjan vähintäänkin yleispiirteiselle suunnitelman vaikutusten arvioinnille ja saamelaisten oikeudet turvaavien toimien suunnittelulle. Metsästyksen ja kalastuksen kuten myös käsityön aineiden ja muun keräilyn osalta kuvaus on tulkittava suuntaa antavaksi.

Leo Aikio
II varapuheenjohtaja

Tiina Lovisa Solbär
vs. ympäristösihteeri

Puheenjohtaja siirsi asian II varapuheenjohtajalle 15.11.2022. Lausunnosta päätti II varapuheenjohtaja Leo Aikio 14.11.2022.